

TEOKRATIN MÖTER MOTSTÅND

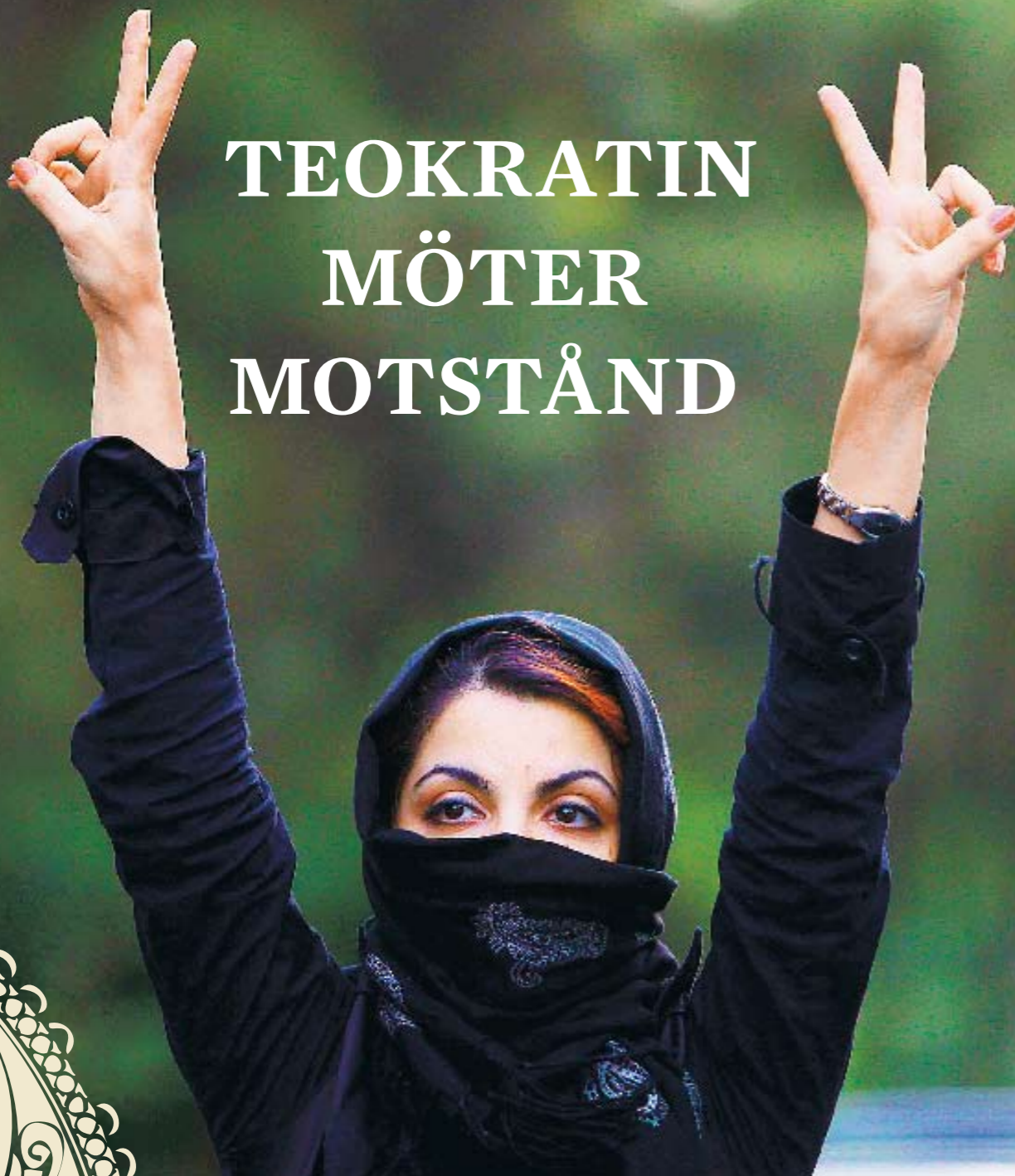
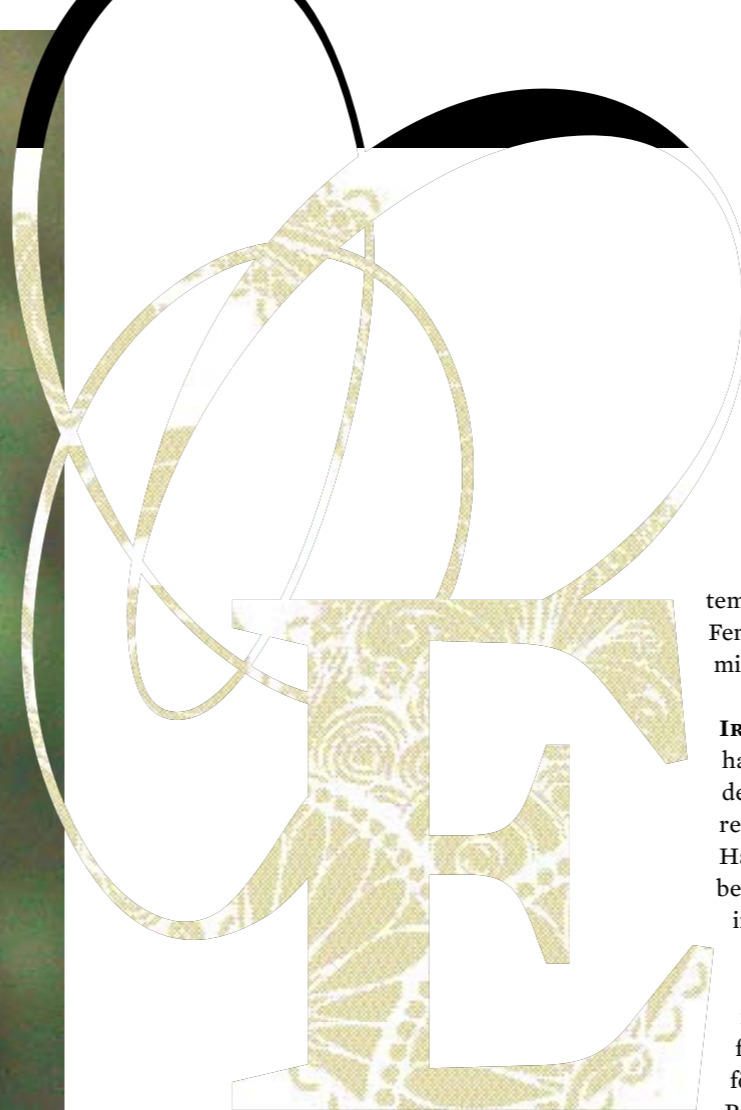

Foto: Getty/Majid Saaeri

Valfusket i Iran har dödat republikens inslag av demokrati, menar Amir Taheri i denna bakgrund till presidentvalet och dess efterspel. Frågan är samtidigt om den förfördelade presidentkandidaten Mir-Hussein Moussavi gjort upp med sina nordkoreanska ekonomiska influenser från 1980-talet.

temet baseras på en blandning av Frankrikes Femte republik och vad som påstås vara "islamiska" principer om hur staten ska styras.

IRANS SEX PRESIDENTER sedan revolutionen har alla haft sin egen uppfattning om presidentens konstitutionella roll i den islamiska republiken. Den förste presidenten, Abol-Hassan Banisadr (februari 1980–juni 1981), betraktade sig som själva symbolen för den iranska staten, medan den högste vägvisaren symboliserade revolutionen. Banisadr menade att revolutionskapitlet i Irans historia kunde avslutas sedan shahen fallit. Han förlorade makten efter drygt ett år, inte bara för att han inte var någon match för ayatolla Ruhallah Khomeini, den tidens högste vägvi-

sare, utan för att Iran ännu inte hade kommit över sin revolutionsfeber.

Den andre presidenten, Muhammad Ali Rajai (15 augusti 1981–30 augusti 1981), menade att presidenten, precis som den högste vägvisaren, var ett verktyg för revolutionen. Men Rajai mördades efter två veckor på posten och hann aldrig omsätta sina idéer i praktik. Ett kvartssekel senare skulle Mahmoud Ahmadinejad hävda att han hade anammat Rajais syn på presidentens roll i den islamiska republiken.

Den tredje presidenten, Ali Khamenei (1981–1989), samme Ali Khamenei som sedan 1989 är Irans högste vägvisare, var på den tiden lägre präst. Då betraktade han sin roll som president som rent ceremoniell. Den exekutiva makten skulle enligt honom utövas av premiärministern. (1989 avskaffades premiärministerposten, vilket skickade iväg den man som då satt på posten, den i dag inte helt okände Mir-Hussein Moussavi, på en politisk ökenvandring i 20 år.)

DEN FJÄRDE PRESIDENTEN, Ali-Akbar Hashemi Rafsanjani (1989–1997), också han en lägre präst, förde in den exekutiva makten under presidentens kontroll och marginaliserade delvis den högste vägvisarens ställning. Rafsanjanis politiska

Av Amir Taheri
Iransk journalist och författare
Översättning av Paulina Neuding

misstag var att han utnyttjade sitt ämbete för att skapa en förmögenhet åt sig själv och sin närmaste krets, och i mitten på 1990-talet började jämvikten skifta till den högste vägvisarens fördel.

Den femte presidenten, Mohammad Khatami (1997–2005), försökte utöva sin makt jämsides med den högste vägvisaren. Eftersom Khatami inte var en av revolutionens historiska figurer, saknade han den tyngd som gjort det möjligt för Banisadr och Rafsanjani att utmana ayatollan.

DEN SJÄTTE och nuvarande presidenten, Mahmoud Ahmadinejad (2005–), har sin egen syn på presidentrollen. Han betraktar presidenten som revolutionens förtrupp, särskilt vad gäller revolutionens globala ambitioner. Enligt hans uppfattning utgör den högste vägvisaren revolutionens högkvarter, medan presidenten är befälhavaren ute på fältet.

Ahmadinejad var den förste av den islamiska republikens sex presidenter som valdes mot den högste vägvisarens vilja. Khamenei föredrog inför valet 2005 Muhammad-Baqer Qalibaf, en

brigadgeneral i det islamiska revolutionsgardet. Ahmadinejad tycks dock ha charmat den högste vägvisaren under de gångna fyra åren. I juni i år gjorde Khamenei klart att han var beredd att hjälpa Ahmadinejad att stanna vid makten i ytterligare fyra år, trots vissas försök att driva fram en andra kandidatur från Qalibaf.

FÖRRA VINTERN började det cirkulera rykten om att den tidigare premiärministern Mir-Hussein Moussavi planerade att kandidera till presidentposten. Vem är då Moussavi, eller Mir-Hussein, som hans vänner föredrar att kalla honom?

Han växte upp i Teheran där han tog en mastersexamen i inredning. Hans familj hävdar att den härstammar från Mussa bin Jaafar, den shiitiska tolvsektens sjunde imam. Moussavi använder ibland titeln *sayyed* (herre), för att understryka sitt nobla arabiska ursprung. Det förklarar varför han valde grönt som sin signaturfärg under presidentvalskampanjen.

Den gröna färgen förknippas med den gren av stammen Quraish som profeten Muhammed härstammade ifrån. Det implicita budskapet var att en ättling till profeten Muhammed stod mot den betydligt simplare Ahmadinejad.

Moussavi är målare och kalligraf, och har varit ordförande för Islamiska konstakademien sedan 1990. Efter en kort flirt med marxismen på 1960-talet sällade sig Moussavi till de tusentals ut-

”Moussavis vänner beskriver honom som reformivrare, men han har inte sagt något om vad han avser att reformera.”

bildade medelklassiranier som var övertygade om att endast islam kunde förena folket i kampen mot landets gamla monarki. De radikala mullor som drog i trådarna använde sina allierade i medelklassen för att försäkra det urbana Iran att en regimväxling inte skulle innebära präststyre.

MOUSSAVI GJORDE RAKETKARRIÄR i den nya republiken. 1980 blev han utrikesminister, en post som han använde för att driva Iran i militant antivästlig riktning. Han var premiärminister mellan 1981 och 1989. Under kriget mellan Iran och Irak (1980–1988) införde han ransoneringar och en ekonomisk åtstramningspolitik som drabbade de fattiga hårt. Hans kritiker anklagade honom för att föra en ekonomisk politik baserad på Nordkoreas självförsörjningsmodell, och klandrade honom för landets nedgång i levnadsstandard.

1985 blev Moussavi den första ledaren inom den islamiska republiken som gick in i hemliga förhandlingar med USA. Några månader senare öppnade Rafsanjani en parallell hemlig kanal till Reaganadministrationen, och saboterade på så vis Moussavis ansträngningar att normalisera relationerna med Den store satan.

Enligt amerikanska kongressreferat skickade Rafsanjani sin äldste son Mahdi till Washington, som besökte Vita huset och lovade att återupprätta Irans förrevolutionära allians med USA. Moussavi sände sin biträdande premiärminister till USA, Abbas Kangarloo, som i sin tur använde Manuchehr Qorbanifar, en iransk affärsman i Paris, och George Cave, en CIA-expert på Iran, som kanal in i Washington.

Någon gång under 1985 kom Reaganadministrationen fram till att Rafsanjanis fraktion var mer inflytelserik, och avbröt kontakten med Moussavi. Det fick Moussavi att avslöja operationen genom en libanesisk tidskrift som finansierades av hans regering. Resultatet blev att Irangate-skandalen briserade i USA, och att all kommunikation mellan Teheran och Washington avbröts.

Det hela gjorde Rafsanjani rasande. Så snart Khomeini var död, drev han igenom en ändring i konstitutionen som innebar att posten som premiärminister avskaffades. Moussavi lämnades därmed ute i kylan. Det är en historiens ironi att Rafsanjani nu stöder Moussavi som det minst dåliga alternativet jämfört med Ahmadinejad. Efter valet den 12 juni

trädde Rafsanjani fram som en centralgestalt i den lösa koalition som bildats för att stödja Moussavis anspråk på makten.

EFTER TJUGO års tystnad vet ingen hur Moussavis politiska agenda ser ut i dag. Är han den diktatorstyp av nordkoreanskt snitt som han var som premiärminister? Eller har han mognat och fått mer moderata åsikter?

Hans uttalanden sedan han tillkännagav sin kandidatur har kännetecknats av svävande formuleringar och slagord som kan tolkas på vilket sätt som helst. Han har uttalat sig mycket lite om utrikespolitik. Det faktum att han inte har upprepat regimens antiamerikanska standardklichéer kan möjligen vara ett tecken på att han tar avstånd från Ahmadinejads konfrontationspolitik. Han har distanserat sig från Ahmadinejads Förintelseförnekelse med den slitna frasen ”Om ett brott har begåtts, varför förneka det?”.

Han har också sagt att även om Irans kärnenergiprogram är ”icke förhandlingsbart”, så skulle han inte utesluta att man ”antar nya sätt att göra saker på” för att minska de diplomatiska spänningarna. Moussavis vänner beskriver honom som reformivrare, men han har inte sagt något om vad han avser att reformera.

Genom hela tvisten efter valet har Moussavi antagit en minimalistisk strategi som har inneburit att han har upprepat ett enda krav: att valet görs om under en

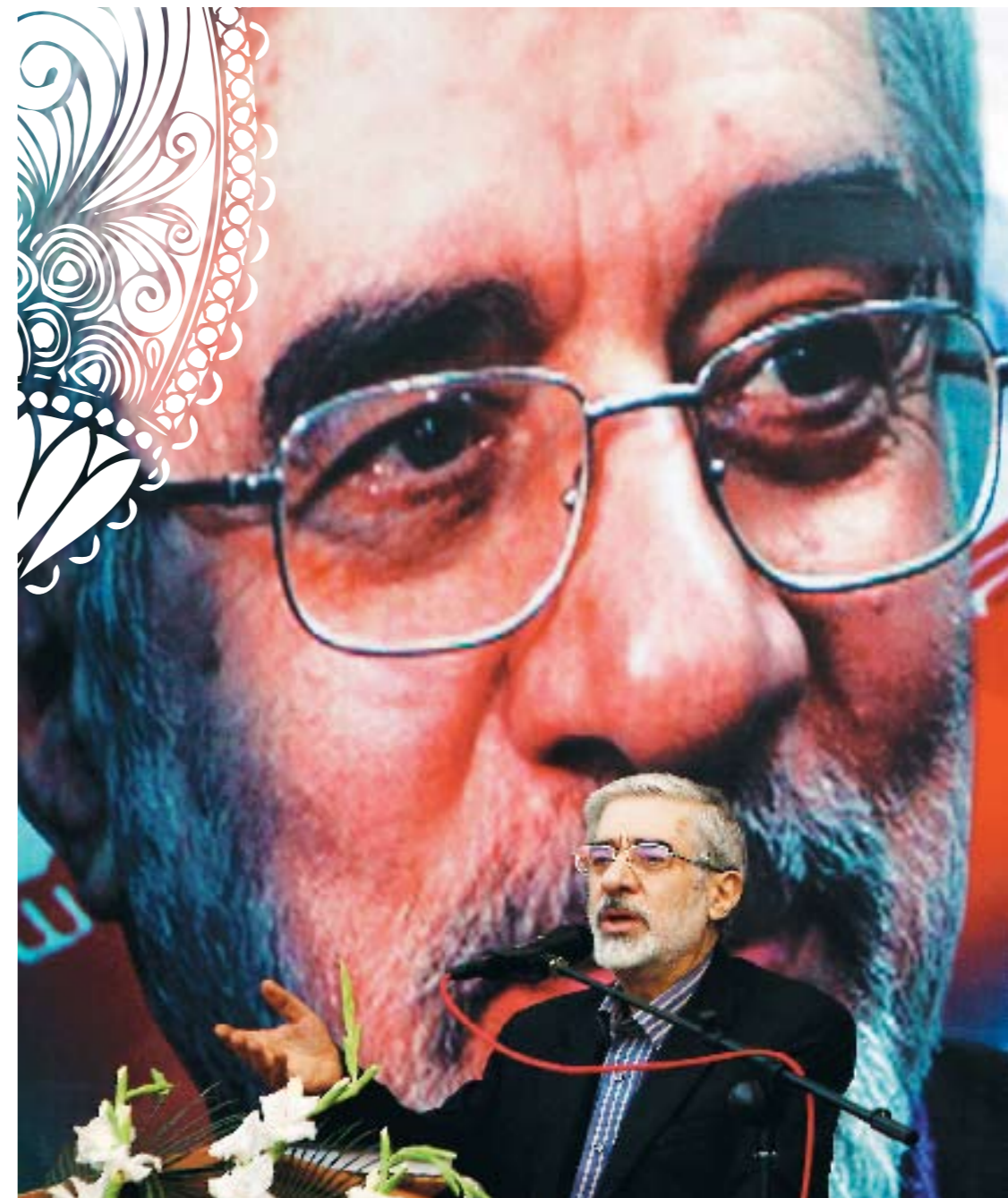
opartisk myndighet, en myndighet som han inte har beskrivit närmare. Med andra ord: Att kalla Moussavi för en reformistisk ledare är att dra något förhastade slutsatser.

VALET DEN 12 juni handlade om att välja den islamiska republikens näste president. Genom en kedja av oavsiktliga konsekvenser kom krisen efter valet att handla om själva den märkliga regim som ayatolla Ruhallah Khomeini skapat.

På ett sätt kan man hävda att krisen efter valet har skapat ett nytt styre i Iran, ett styre byggt på ruinerna av den islamiska republiken. Strax före lunch fredagen den 19 juni dog den islamiska republiken i Iran. Dess död tillkännagavs av den högste vägvisaren ayatolla Ali Khamenei, som mötte massorna för att hylla systemet. I stället begravde han det.

När Khamenei talade till sina anhängare på Teherans universitetsområde hade många förväntat sig att han skulle tala som just en ”vägvisare” – en skiljedomare, en röst för nationell försoning. I stället talade han som en demagog och en auktoritär despot av det slag som Orienten tyvärr ofta föder.

DEN ISLAMISKA republiken har organiserat 31 val sedan sitt grundande, dels på kommunal nivå, dels parlaments- och presidentval på nationell nivå. Samtliga val har varit noggrant regisserade och hårt kontrollerade av regimen. Ändå har resultaten aldrig tidigare ifrågasatts, ef-

tersom iranierna har utgått ifrån att regimen inte skulle överträda de gränser den har satt för sig själv. Val i den islamiska republiken liknar primärval i amerikanska partier, där alla kandidater kommer från samma politiska familj men tävlar fritt och rättvist.

Presidentvalet i juni var exceptionellt eftersom tre av fyra kandidater fortsätter att ifrågasätta resultaten. Siffrorna såg så skandalöst riggade ut att förlorarna inte hade något annat

Presidentkandidaten Mir-Hussein Moussavi ledde protesterna efter valet den 12 juni.

Foto: AFP/Alta Kenare

”Genom valet försvann de 20 procenten demokrati och Iran förvandlades från en islamisk republik till ett islamiskt emirat.”

val än att vägra acceptera dem.

När den första chocken hade lagt sig vände sig allas blickar mot den högste vägvisaren för att finna en väg ut ur dödläget. I stället svarade Khamenei med en lång, lyrisk monolog där han hyllade valet som ett ”mirakel” och en ”triumf för islam”. Aldrig tidigare har Khamenei kommenterat ett valresultat utöver att godta det som ett ut-

tryck för folkviljan. Det khomeiniska systemet skulle vara 80 procent teokratiskt och 20 procent demokratiskt. Genom valet den 12 juni försvann de 20 procenten demokrati och Iran förvandlades från en islamisk republik till ett islamiskt emirat, styrt av Emir al-Momeneen (De troendes befälhavare) Ali Khamenei. När miljoner iranier marscherade på gatorna till stöd för ökad frihet och demokrati, gjorde Khamenei klart att han var fast besluten att leda landet i motsatt riktning.

I EN LEDARE den 19 juni skrev tidningen *Kayhan*, vars chefredaktör är tillsatt av Khamenei: ”Imam Ali är tillbaka, De troendes befälhavare. Men denna gång är han inte ensam!” Och samtidigt som Emiratet föddes stod miljoner iranier på sina hustak och ropade: ”Jag är beredd att dö, men jag kommer inte

att acceptera förnedring!”, och ”Död åt diktatorn!”

I DAG FINNS det två Iran. Ett Iran som fortfarande är lojalt mot khomeinismen och som är berett att stödja Khomeinis linje att omvandla republiken till ett emirat som ska värna den islamiska saken.

Sedan finns det ett andra Iran – ett Iran som inte längre vill vara ett ändamål, och som längtar efter att vara en vanlig nation med en värdig plats i det internationella samfundet. Detta andra Iran har ännu inte funnit sin ledare. För närvarande är det berett att satsa på Moussavi. Därmed har striden om Irans framtid bara börjat. ☞

Ayatolla Akbar Hashemi Rafsanjani, präst och före detta president, under en predikan på Teherans universitet. Bakom honom syns ayatolla Khomeini och Irans högste vägvisare ayatolla Ali Khamenei.

Foto: AP/Meisam Hosseini